

Tarihsel Boyutu ile Kamu Alım Usullerindeki Gelişmeler ve Günümüzdeki Yapının Değerlendirilmesi

Developments of Public Procurement Procedures in Historical Dimension and Assessment of Today's Framework

Özhan Çetinkaya*
Murat Filibe**
Kamuran Üstün***

Öz

Kamu alımları geçmişten günümüze kabul edilen ihale kanunları ile gerçekleştirilmiştir. İlk ihale kanunu 1925 tarihli iken günümüzde geçerli olan son kanun 2002 tarihlidir. 1925 yılından günümüze kadar dört kanun değişmiştir. Bu kanunlarda yer alan alım usulleri ad olarak değişse bile içerik olarak fazla değişikliğe uğramamıştır. Alım usulleri içinde tüm kanunlarda temel usul; günümüzdeki adı ile açık ihale usulü olmuştur. Günümüz itibarıyla değişikliklerin konuşulduğu ihale kanununda tarihsel boyutu ile bakıldığında değişmeyecek olan temel usulün yine açık ihale usulü olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak çalışmada da ele alındığı üzere açık ihale usulünün yanında yer alan diğer alım usullerinin de önemli büyüklüklere ulaştığını belirtmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Kamu İhale Mevzuatı, İhale Kanunu, Kamu Alım Usulleri, Kamu İhaleleri, Açık İhale Usulü.

Abstract

Public procurement has been realized with tender laws that are accepted on from past to present. While the first tender law was dated 1925, the last law that is valid today is dated 2002. From 1925 to the present day four laws have amended. Even though the purchasing procedures included in these laws have changed as names, they have not changed much in terms of content. In the procurement procedures of all four laws, open tendering has been basic procedure with the different names. While the amendments are on the agenda about the current tender law, it will not be wrong to say that the open tendering will remain as the basic procedure in the new tender law from a historical point of view. However, as discussed in the study, it should be noted that other procurement procedures besides the open tender procedure have also reached significant sizes.

Keywords: Public Procurement Legislation, Tender Law, Public Procurement Procedures, Public Procurements, Open Procurement Procedure.

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, ozhanc@uludag.edu.tr.

** Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, 701612018@ogr.uludag.edu.tr.

*** Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, kustun@uludag.edu.tr.

Giriş

Günümüz ekonomik sistemi içinde kamu kesimini oluşturan devlet ve diğer idareler, kamu hizmetlerini üretmek ve sunmak üzere gerek kendi imkânlarını gerekse özel kesimin imkânlarını kullanmak zorundadırlar. Kamu kesiminin özel kesimden sağlayacağı mal ve hizmetlerin boyutu ekonomik büyüme çerçevesinde değişebilmektedir. Büyümenin durumuna göre alımlar azalır, artabilmektedir. Ancak değişmeyen durum, alım türlerinin değişmemesi ve yıllar boyunca kamunun özel sektörden mal, hizmet ve yapım işi şeklinde alımlar yapmasıdır. Kamunun özel sektörden yaptığı alımlarda öne çıkan husus, alımların türü ve boyutu olduğu kadar bu alımların nasıl yapıldığıdır. Diğer bir deyişle yapılan alımların hangi özel sektör firmalarından nasıl temin edileceği konusunun taşıdığı önemdir. Bu hususta öne çıkan düşünce, alım usullerinin nasıl belirlendiği ve uygulandığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Kamu alımlarında kullanılan usuller kamu ihale mevzuatı kapsamında geçmişten günümüze belirlenmiş olup yaşanan değişmelerle günümüzdeki yapı oluşturulmuştur. Çalışmada geçmişten günümüze kamu alım usulleri çerçevesinde kuramsal yapı açıklanarak günümüzde kamu alım usullerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Kamu Alımlarının Kuramsal Çerçevesi ve Türkiye

20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan Dünya Savaşları ve Büyük Buhran sonrasında klasik iktisat anlayışından uzaklaşarak devletin ekonomiye müdahalesinin kaçınılmaz olduğunu savunan Keynesyen görüşün benimsenmesi ile birlikte kamu kaynakları maliye politikalarının yönlendirildiği amaçlar doğrultusunda en etkin şekilde kullanılmaya çalışılmıştır. Bu etkin kullanımın sonucunda ise kaynakları optimal şekilde dağıtmak, üretim faktörlerinin verimliliğini sağlayarak istihdam yaratmak, ekonomik kalkınmayı sağlamak gibi çıktılar elde edilmesi beklenmiştir. Her ne kadar 1980'li yılların başından itibaren ekonomide liberal rüzgârlar yeniden esmeye başladıysa da günümüze kadar geçen sürede kamu harcamalarının gayri safi milli hasıla içindeki artışı devam etmiştir. Bu artışta elbette tek başına kamu harcamalarının bir maliye politikası aracı olarak ekonomiye müdahale maksatlı kullanılması yoktur. Bu süreçte devletin sosyal devlet anlayışı çerçevesinde topluma sunmak durumunda olduğu hizmetlerin nüfus artışı, kentleşme, teknolojik gelişmeler gibi hususlara bağlı olarak artması ile liberal politikalar neticesinde devletin küçülmesine paralel olarak toplumsal hizmet sunumlarının özel kesime gördürülmesi gibi olguların da etkisi bulunmaktadır. Bu gelişmeler neticesinde 20. yüzyılın başlarında sanayileşmiş ülkelerde kamu harcamaları/gayri safi milli hasıla oranı %10'un altında izlerken 1960'larda bu oran %27'ye, 1990'lı yıllarda ise %50 düzeyine kadar çıkmıştır(Kanca, Bayrak, 2015, s. 108).

Devletin ve diğer idarelerin üstlendiği toplumsal ve ekonomik görevlerini yerine getirirken kamu gelirlerini kullanarak yaptığı harcamaları “*kamu harcamaları*” genel ifadesiyle tanımlamak mümkündür. Kamu harcamaları; devlet mekanizmasının aksamaksızın işleyişinde gerekli olan (personel giderleri, bakım ve onarım giderleri vb.) *cari harcamaları*, faydası ileriki

dönemlere dönük ve üretimin artırılması gibi belli amaçlara yönelik *yatırım harcamalarını* ve sosyal, ekonomik vb. nedenlerle yapılarak karşılığında herhangi bir mal, hizmet alınmayan *transfer harcamalarını* da kapsayan oldukça geniş bir alandır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2015, s.88-91). Bu nedenle kamu harcamaları ekonomik açıdan yatırım ve üretim miktarları ile kaynak dağılımı gibi unsurları etkilemekte; ayrıca kamu hizmetlerinin sunumu ve gelir dağılımını düzenlemek gibi fonksiyonları sağlamaktadır (Arslan, 2002, s.6). Bu geniş alanın içerisinde “*kamu alımları*” ise devlet organlarının ihtiyaç duyduğu mal, hizmet ve yapım işlerinin piyasadan alım sürecidir (Arrowsmith, Kunzlik, 2009, s.36). Günümüzde devletler devlet olmanın getirdiği sorumlulukla bir yandan üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik yatırım harcaması olarak da adlandırılan birçok alt yapı projesini gerçekleştirirken bir yandan da toplumsal hizmetler ile diğer cari faaliyetlerini yerine getirmek için mal, hizmet ve yapım işleri alımları yapmaktadırlar.

Kamu alımları büro işlerinde kullanılacak bir kalemden otoyol inşasına kadar geniş bir çeşitliliğe sahiptir (Wiehen, Olaya, 2006, s.13). Bu nedenle kamu alımları hem alıcı konumundaki devlet hem de ekonomide faaliyet gösteren farklı büyüklüklerdeki tüm özel kesim tarafları için büyük önem taşımaktadır. Bu harcamaların ekonomik faaliyetler içindeki yerini görebilmek açısından 2009-2015 yılları arası OECD verileri incelendiğinde Türkiye'nin de içinde olduğu OECD ülkelerindeki kamu alımlarının kamu harcamalarına ortalama oranının %30 seviyesinde olduğu görülmektedir. (Organization of Economic Co-operation and Development [OECD], 2017) Bu kapsamda aşağıdaki tabloda 2012-2016 yılları arasında Türkiye'de kamu eliyle yapılan alımların miktarı Türk Lirası ve Amerikan Doları cinsinden verilmiştir.

Tablo 1: Toplam Kamu Alımları

Yıllar	Toplam Kamu Alımları (1.000 TL)	Toplam Kamu Alımları (1.000\$)
2012	94.398.722	53.942.126
2013	105.504.100	46.683.230
2014	113.494.916	49.345.615
2015	148.434.787	50.359.554
2016	173.663.835	49.054.809
TOPLAM	635.496.360	249.385.334

Not. 2012-2016 yıllarına ait Kamu İhale Kurumu (KİK) Kamu Alımları İzleme Raporlarında belirtilen değerler ve dolar kurları kullanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 1'deki verilerden de görüldüğü üzere Türkiye'de son beş yılda Kamu İhale Kurumu tarafından izlenen kamu alımları ortalaması 50 Milyar ABD doları seviyesindedir. Bununla birlikte yine OECD verilerine göre Türkiye'de yapılan kamu alımları 2009-2015 yılları arasında ortalama olarak GSYH'nın %11'i oranında gerçekleşmiştir (OECD, 2017). Bahse konu veriler her yıl yapılan kamu alımlarının ekonomi içinde ne denli büyük bir rolü olduğunun somut göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu alımlarının ulusal ve uluslararası düzeydeki büyüklüğü bahse konu alımları devletlerin; küresel düzeyde rekabet ile ulusal çıkarlar gibi alanlarda dengeyi sağlamaya

ve toplumun şeffaflık, etkinlik, eşitlik, adalet beklentilerini karşılamaya çalıştıkları karmaşık bir yapı haline getirmektedir(Thai, 2009, s.2). Ancak bu karmaşık yapıda bulunması gereken ve genel kamu yönetimiyle de uyumlu olan temel üç unsur vardır. Bunlar; toplumun kamu alımları sürecine adalet, eşitlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik nitelikleri açısından güveni, etkinlik ve verimlilik, politikalara uyumluluk ve devamlılık (Schapper, Malta&Gilbert, 2009, s.89).

Kamu alımlarının ekonomi içindeki büyüklüğü ve bunun neticesindeki karmaşık yapısı bu alımları küreselleşme olgusu ile birlikte sadece devletlerin sınırlarını belirlediği bir alan olmaktan çıkarak Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü gibi küresel düzeyde ve Avrupa Birliği gibi bölgesel düzeyde uluslararası kuruluşlar tarafından da ülkeler düzeyinde belli sabit standartlara ulaşmak amacıyla üzerinde normlar geliştirilen bir alan haline getirmiştir. Bu çerçevede UNCITRAL Kamu Alımları Model Kanunu ve Avrupa Birliği Kamu Alımları Direktifleri öne çıkan örneklerdir(Akdoğan, 2014, s.683).

Kamu alımlarında ulusal ve uluslararası normlara göre değişen farklı yöntemler kullanılsa da genel kabul gören ortak usul ihale yöntemidir(İlkorkor, 2010, s.65). Türkiye’de günümüze kadar yapılan hukuki düzenlemelerde ihale veya kamu ihalesi kavramları kamu alımları için kullanılmamış olmasına karşın ihale yöntemi sadece kamu alımlarında kullanılan bir yöntem olmayıp kamuya gelir getiren satış, özelleştirme gibi hususlarda da kullanılmaktadır(Akdoğan, 2014,s.685). Kamu alımları perspektifinden ihale; kamu idarelerinin görevlerini yerine getirmekte ihtiyaç duydukları mal ve hizmeti hukuki düzenlemelere uygun olarak özel kesimde en uygun teklif verenden alma sürecidir.

Kamu alımlarının kaynağının kamu gelirleri olduğu göz önüne alındığında kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasından hareketle miktar olarak büyük, yapı olarak karmaşık ve sosyoekonomik öznelere etkisi olan kamu alımlarının tereddütlere mahal vermeyecek şekilde hukuki zemine oturtulmuş ancak yeniliklere açık olan dinamik bir süreç içinde gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir(Kaplan, 2012, s.21). Bu kapsamda cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar ülkemizde dört kanuni düzenleme yapılmıştır. Bunlardan *ilki* 22 Nisan 1925 tarihli ve 661 sayılı Hükümet Namına Vukubulacak Müzayede ve Münakaşa ve İhalât Kanunu; *ikincisi* 2 Haziran 1934 tarihli ve 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu; *üçüncüsü* 8 Eylül 1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve son olarak *dördüncüsü ise* 4 Ocak 2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu’dur. Diğerlerinin aksine son kanun olan 4734 sayılı Kanun kamu satışlarını kapsamamakta sadece kamu alımlarını düzenlemektedir(Büber, 2014, s.94).

1990’lı yılların sonunda halen yürürlükte olan 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun, Türkiye’nin Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü ile yürüttüğü ilişkiler ve AB üyeliği müzakereleri kapsamında yapılan tespitler neticesinde yetersiz kaldığı görülmüştür(Akdoğan, 2014,s.692). 2886 sayılı Kanunun başta Avrupa Birliği olmak üzere uluslararası uygulamalara cevap verememesi; rekabet, şeffaflık gibi unsurları sağlamada yetersiz kalması, yeniçağın değişen ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi nedenlerle kamu alımlarının yeniden düzenlenmesi kapsamında yeni bir kanun hazırlıklarına başlanmış ve sonucunda 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak

üzere 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 4 Ocak 2002 tarihinde kabul edilmiştir (Çolak, 2014, s.115). Ancak yapılan yeni düzenlemeyle birlikte 2886 sayılı Kanun tamamıyla yürürlükten kalkmamış, devlete gelir getirici özellikteki satış, kira ve trampa gibi işlemlerin yerine getirilmesinde kullanılmaya devam edilmesi sağlanmıştır. Bu şekilde kamunun alım ile satım faaliyetlerini düzenleyen mevzuat birbirinden ayrılmıştır. 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kamu alımlarını üç ana grupta toplamıştır. Bunlar mal alımları, hizmet alımları ve yapım işleridir. 1980 yılların ortalarından itibaren özelleştirme uygulamaları, özel sektörün hizmet alanındaki çeşitliliğini ve arzını artırmış, kamu idarelerinin devletin personel rejimine bağlı olarak temizlik, toplu taşıma gibi çeşitli hizmetleri özel sektörden tedarik etmeye başlaması vb. nedenlerle ciddi boyutlarda artış gösteren hizmet alımları da yeni kanunda temel kamu alımları arasına girmiştir (Büber, 2008, s.135-208).

Kamu İhale Kanunlarının Tarihsel Gelişimi

Kamunun gerçekleştirdiği alımlarda uygulanacak olan alım usulleri Tablo 1’de gösterilen alımların toplam büyüklükleri de dikkate alındığında her dönem önem arz etmiştir. Diğer bir deyişle kamu alımlarının büyüklükleri göz önüne getirildiğinde ihale mevzuatı kapsamında yer alan alım usullerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Geçmişten günümüze ihale mevzuatı kapsamındaki alım usullerinde yaşanan değişimler “kamu daha uygun şartlarda alımlarını nasıl gerçekleştirebilir?” sorusuna cevap bulmak üzere yaşanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın bu kısmında geçmişten günümüze değişen mevzuat kapsamındaki kamu alım usullerini açıklamak çalışmanın sonucu ve değerlendirme kısmı için önem taşımaktadır.

Müzâyede ve Münâkasa ve İhâlât Kanunu

Ülkemizde kamu alımlarını düzenleyen ilk yasal metin Cumhuriyetin ilanından sonra 28 Nisan 1925 tarih ve 661 sayılı Hükümet Nâmına Vukû’ Bulacak Müzâyede ve Münâkasa ve İhâlât Kanunu’dur. Kanuna göre, idare adına yapılacak her çeşit satın almalar; satış, kira, inşaat, tamirat, keşifler ve imalat (üretim) ve işletme, nakliyat ve benzeri işlerin eksiltme veya artırma işlemleri *kapalı zarf usulüyle artırma veya eksiltme, açık artırma ve eksiltme ve pazarlık suretiyle ihale usulleri* ile yapılması hükme bağlanmıştır.

Kanunda esas olan *kapalı zarf usulüyle artırma veya eksiltmedir*. Bu usulde bir zarf içerisine konulan teklif mektubu mühürlenir ve zarfın üzerine teklifin hangi işe ait olduğu ve isteklinin isminin yazılır. Zarflar ilgililer tarafından eksiltme ve artırmanın gün ve saati gelmeden evvel sıra numaralı bir makbuz karşılığında artırma veya eksiltmeyi yapmaya görevli heyetin başkanlığına verilir ve heyet tarafından zarflar açılıp artırma veya eksiltmeye girebilecekler için aranılan şart ve teminatın yerine getirilip getirilmediği incelenir ve şartları yerine getirmeyenlerin zarfları açılmadan iade olunur. Açık oturumda teklifler gerçek değerine uygun olup olmadığına göre incelenir ve en uygun teklif veren istekli ile sözleşme imzalanır.

Kanunda yer alan *Açık Artırma ve Eksiltme ihale usulü* ise artırma ve ihalesi özel hükümlerine uyarak yapılacak olan vergiler, senelik kira bedeli beşbin liraya kadar olan idareye ait taşınmaz malların kiralanması, artırma bedeli ve eksiltmesi beşbin lirayı geçmeyen satın almalar, ithalat, fiyatı kapalı zarf usulünün uygulanmasına olanak vermeyen hususlar (Maliye Bakanlığının iznini gerektiren şartlar) ile ilgili olarak gerçekleştirilir (“Cumhuriyet dönemi ihale”, 2017). Bu usul açık ihale olarak gerçekleşen işlemler için ihale gün ve saatinde hazır bulunanlar arasından en uygun teklif verenin tercih edildiği bir usuldür.

Pazarlık usulünde belirli limiti aşmayan çeşitli satın almalar ile Bayındırlığa ait devamlı veya acele tamirat işlerinde, kesinleşen ihalede uhdesinde ihale kalanların ihale şartlarını yerine getiremediklerinden dolayı zarar ve hasarı gidermek için hükümet tarafından nakliyat, inşaat ve satın almalar, nakliye vasıtaları ile yapılacak nakliyat, Hükümet tarafından emaneten yapılması uygun görülmeyen keşifler, işlemleri gizli tutulması gerekli olan işler pazarlık usulü ile yapılır.

Bayındırlık inşaatı ve işletme emirleri bu kanuna tabi olmayıp özel bir kanuna dayanak olmak şartıyla emanet usulü ile yapılabilecektir (“Cumhuriyet dönemi ihale”, 2017).

Bu kanunda yer alan ihale usullerinden anlaşılan husus, alınacak mal ya da yapılacak işlerde rekabetin sağlanması düşünülmüş bu kapsamda işin ya da malın miktar ve türüne göre farklı usullerden yararlanılmıştır.

Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu

661 sayılı Kanunun yürürlükte kaldığı süre içerisinde karşılaşılan ihtiyaçlar çerçevesinde 779, 878, 1330, 1540 ve 2338 Sayılı kanunlarla değişikliklere gidilmiş ancak bu değişikliklerde idari yapının gelişen fonksiyonları karşısında ihtiyacı karşılamamış (Yılmaz, 2007, s.61), Kanun 10 Haziran 1934 yılında yerini yaklaşık 50 yıl yürürlükte kalan 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve ihale Kanunu'na (Artırma, Eksiltme ve İhale, 1934) bırakmıştır.

2490 sayılı Kanuna göre bazı idareler hariç, idareler adına alım, satım, yapım, keşif, kiraya verme, kiralama ve bunlara benzer diğer işler; kapalı zarf usulü, açık artırma ve eksiltme, mahdut (dar) eksiltme, pazarlık usulü ve emanet usulü ile yapılacağı hüküm altına alınmıştır.

Kanunda esas ihale usulü *kapalı zarf usulüdür*. İstekliler mühürlü bir zarf içerisinde teklifleri ile birlikte teminat makbuzları ve banka teminat mektupları ile diğer istenilen evrakları artırma ve eksiltmeyi açma saatinden bir saat öncesine kadar artırma ve eksiltmeyi yapacak olan komisyonu başkanlığına verir. Komisyon tarafından teklifler kontrol edildikten sonra en uygun bedel teklif edene ihale verilir.

Tahsili ve ihalesi özel kanunlara göre yapılacak olan resimler, belirli bir parasal değere kadar olan kiralama, alım, nakil, yapı ve tamir işleri *açık artırma ve eksiltme usulü* ile yapılır. İhale gün ve saatinde komisyon isteklilerin teklifleri arasında en uygun teklif veren istekliye ihale bırakılır.

Mahdut eksiltme usulünde idareler, tecrübe edilmiş firmalara ihalesi lüzumlu görülen uçak, harp gemisi, harp, mühimmatı alımı, askerî tesisat ve levazımı, liman, rıhtım, şimendifer, demiryolları inşası, büyük su tesisatı, büyük fabrika ve diğer sanayi tesisat ile sıhhi tesisat işlerini, yaptıkları işlere eksiltmeye gidebilmesidir.

Kanunun 46. Maddesinde *pazarlık usulü* ile ihale yapılacak işlerden bazıları; artırma, ve eksiltmeye konulması faydalı görülmeyen müteferrik alımlar ile menkulât satışları ve küçük tamirler, yalnız tek kişide olan işler, güzel sanatlara özel matba ve elişleri, devlete ait her hangi bir hizmet için satın alınacak ya da kiralanacak gayrimenkullerdir.

Keşif bedeli belirli bir parasal değeri geçmeyen resmi idarelerin binaları, yolları, köprü inşaa veya tamirleri, yasak araziler içerisindeki mahsul ve meyve ağaçları hasılatları, tuz çıkarma işleri ve eksiltme veya pazarlık usulüyle ihalesi mümkün olmayan yapı, imal ve tamir işlerinin *emanet usulü* ile yapılacağı (Artırma, Eksiltme ve İhale, 1934) belirtilmiştir.

Devlet İhale Kanunu

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında, milletlerarası ticarî ilişkilerde ve ülkemizin ekonomi ve idari bünyesindeki büyük değişiklikler, devlet alım ve satımlarında hızlı ve pratik usullerin gerekliliğini açığa çıkarmıştır. 2490 sayılı Kanun, uzun zaman uygulanması ve az sayıda değişiklik yapılmasına rağmen, katı ve esnek olmayan hükümleri ile özellikle planlı kalkınma döneminin ihtiyaçlarına cevap vermemiştir. Kanunun ihtiva ettiği katı hükümleri, zaman kaybına sebebiyet veren formaliteleri, bazı idarelere bir kısım ihtiyaçlarının ve yapım işlerinin Kanuna tabi olmaksızın pazarlıkla ve emaneten yaptırması, konusunda zaman zaman getirilen geçici istisna ve yetkiler, planlı dönemin hızlı ve güven içinde yürütülmesi zorunluluğu yeni bir kanunun hazırlanmasına neden olmuş ve 10.09.1983 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu yürürlüğe konmuştur. (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM] , 1981, s.1)

2886 Sayılı Devlet İhale Kanununun kapsamı genel bütçeye dahil idarelerle katma bütçeli idarelerin, özel idare ve belediyelerin alım, satım, hizmet, yapım, kira, trampa, mülkiyetin gayri ayni hak tesisi ve taşıma işleridir. İdareler, kapalı teklif usulü, belli istekliler arasında kapalı teklif usulü, açık teklif usulü, pazarlık usulü ve yarışma usulü ile Kanun kapsamındaki işlemlerini yerine getirir.

İhalelerde esas olan *kapalı teklif usulünde*, istekliler adı, soyadı ve tebligata esas göstereceği adresi yazılı olan mühürlü teklif zarflarını ilan saatine kadar komisyon başkanlığına gönderir. Komisyon geçerli en yüksek teklifin altında olmamak üzere, oturumda hazır bulunan isteklilerden sözlü veya yazılı teklif alınmak suretiyle ihale sonuçlandırılır.

2886 sayılı Kanunda “Uçak, harp gemisi, harp mühimmatı, elektronik cihaz, askeri tesisat ve levazımat, silah ve malzeme sistemleri, savunma sanayii ile ilgili faaliyetler ve bunlara ait her türlü yedek parça alımı; barajlar, enerji santralleri, sulama tesisleri, limanlar, rıhtımlar, hava meydanları,

demiryolları, lokomotifler, karayolları, tüneller, köprüler, akaryakıt tesisleri, özelliği bulunan yapım işleri bedii ve teknik hususiyetleri taşıyan sanat işleri, kentlerin ulaşım sistemlerine ilişkin planlar, kentlerin harita, nazım ve imar planları, su, kanalizasyon ve enerji tesisleri ile bunların etüt ve proje işlerinin ihalesi; diğer ihale usulleri yerine teknik yeterlilikleri ve güçleri idarece kabul edilmiş en az üç istekli arasında kapalı teklif usulü ile yaptırılabilir.” ifadesi yer almıştır.

Açık teklif ihale usulünde ihale saati gelmeden önce istekliler gerekli belgelerini komisyona verirler. Artırma ve eksilme usulü kapsamında istekliler verdikleri tekliflerin görüşülmesini müteakip yazılı olarak son tekliflerini vererek ihalenin karara bağlanmasına çalışılır.

Pazarlık usulü ise Kanununun 51. Maddesinde belirtilen işlerde kullanılan bir usuldür. Pazarlık usulü ihalelerde tekliflerin alınması ile ilgili belirli bir şekle tabi olmayıp ihaleler komisyon tarafından işin nitelik ve gereğine göre bir veya birden fazla isteklilerden yazılı veya sözlü teklif alınarak yapılır.

Yarışma usulü ise idarelerin her türlü etüt, plan, proje ve güzel sanatlara ilişkin işleri yaptırabildiği bir usul(Devlet İhale, 1983) olarak kanunda yerini almıştır.

Kamu İhale Kanunu

2886 Sayılı Devlet İhale Kanununun tüm kamu kurumlarını kapsamadığı, uygulamada ortaya çıkan sorunları gidermede yetersiz kaldığı, çağımızın değişen ve gelişen ihtiyaçlarına cevap vermediği, Avrupa Birliği ve uluslararası ihale uygulamalarına paralellik göstermediği görülmüştür. Ayrıca, kanunda belirtilen kamu harcaması ve kamu gelirlerini ilgilendiren işlerin farklı nitelikte olmalarına rağmen aynı kanunla düzenlenmesinin uygulamada ortaya çıkardığı sorunların(TBMM, 2001, s.1)önemsenecek düzeyde olması 2886 sayılı Kanunun değiştirilmesini gerektirmiştir. Bunlarla birlikte Türk kamu ihale sisteminin AB ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların ihale mevzuatları ile uyumlu hale getirilmesi, kamu ihaleleri alanında uygulamayı yönlendirip denetimini sağlayacak bağımsız bir kurumun tesis edilmesi, kamu kaynaklarında israfın önlenmesi ve verimli kullanımı ile rekabet ve eşit muamelenin sağlanması ilkelerinin tam olarak uygulanabilmesi, etkin, şeffaf ve güvenilir bir kamu ihale sisteminin kurulması amacıyla yeni bir ihale kanununa ihtiyaç duyulmuştur(Köktaş, 2005, s.17-18).

Kanunun değiştirilmesi yönünde oluşan önerilerle birlikte, 2000’li yılların başında başlayan kamu alımları reform çalışmaları sonucunda AB direktifleri ve UNCITRAL Kamu Alımları Model Kanunu ilkeleri baz alınarak, şeffaflık ve rekabet adına reform niteliğinde değişiklikler getiren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu hazırlanmıştır(Akdoğan, 2014, s.683).

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmek üzere 22 Ocak 2002 tarihli 26648 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Kanunun amacı, ihalelerde saydamlığın, rekabetin, eşit muamelenin, güvenilirliğin, kamuoyu denetiminin, gizliliğin, ihtiyaçlara uygun

şartlarda ve zamanında karşılanmasının ve kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını, tahmini bedel üzerinden indirim yapılarak ihale yapılması yerine, istekliler tarafından piyasa değerlerine uygun fiyata gerçekçi ihale yapılmasıdır.

Kanununda uluslararası ihale uygulamalarına uyum sağlamak amacıyla Kanunun 18. maddesinde idarelerce yapılacak olan her türlü kaynaktan karşılaşılan mal veya hizmet alımları ile yapım işlerinde kullanılacak ihale usulleri; *açık ihale usulü*, *belli istekliler arasında ihale usulü*, *pazarlık usulü* ve *doğrudan temin* olmak üzere dört ihale usulü benimsenmiştir (TBMM, 2001, s.2). Ancak Kanun yürürlüğe girdiğinde kanunun uluslararası standartları ve ihalelerde açıklık, rekabet ve eşit muameleyi sağlayamadığı, uluslararası rekabete açık olmadığı, Avrupa Birliği direktifleri başta olmak üzere uluslararası standartlarla uyum içinde olmadığı, bazı maddelerin uygulanmasının idareler açısından fiilen imkânsız olduğu, bazı maddeler arasındaki çelişki ve tutarsızlıkların suiistimale açık olduğu gözlenmiştir. Bu eksiklikler karşısında kamu ihalelerinin sağlıklı biçimde yürütülmesini sağlamak üzere idarelerin bu konudaki yakınmaları ve uygulamanın izlenmesi neticesinde başta Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler normları olmak üzere uluslararası düzenlemeler de göz önünde bulundurularak kanunda 15 Ağustos 2003 tarihinde 25200 sayılı Resmi Gazetede “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun” ile değişikliğe gidilmiştir. Değişikle birçok yeni düzenleme yapılmış onlardan biri de idarelerin küçük çaplı ihtiyaçlarını diğer ihale usullerine tabi olmadan basit biçimde karşılanması için doğrudan temin usulü getirildiği halde, çok küçük alımlarda dahi sözleşme yapılması, Kanunun 10 uncu maddesindeki yeterlilik şartlarının istenmesi vb. konuların doğrudan teminde de aranması uygulamada istenilen kolaylığı sağlayamadığı için *doğrudan temin usulü ihale usulü olmaktan çıkarılmış* ve alım usulü olmuş buna ilişkin esas ve usuller Kanunun 22 inci maddesinde düzenlenmiştir.(TBMM, 2003, s.6)

4734 sayılı Kamu İhale Kanununun 5 inci maddesi “Temel İlkeler” başlığı altında açık ihale usulü ile belli istekliler arasında ihale usulünün temel usul olduğunu diğer ihale usullerinin Kanunda belirtilen özel şartlarda kullanılabileceğini belirtilmiştir.

Temel ihale usulü olan *açık ihale usulü*, uluslararası mevzuatına uygun olarak işin niteliklerinin gerektirdiği yeterliliğe sahip bütün isteklilerin teklif verebildiği usuldür (TBMM, 2001,s.4). Kanuna göre, *belli istekliler arasında ihale usulü*, yeterlilik sonucunda idarelerce davet edilen isteklilerin teklif verebildiği, yapım işleri, hizmet ve mal alım ihalelerinden uzmanlık gerektiren açık ihale usulünün uygulanmadığı, yaklaşık maliyeti eşik değerinin yarısını aşan yapım işi ihalelerinde uygulanan bir ihale usulüdür. Belli istekliler arasındaki ihale usulünde rekabeti engellemeyecek şekilde kanunun 10 uncu maddesine uygun olarak ön yeterlilik ve ön yeterlilik ilanında belirtilen değerlendirme kriterlerine göre teklif verebilecek adayları belirlemek üzere ön yeterlilik değerlendirilmesi yapılır. Yeterli olduğu belirlenen adaylar dokümanda belirtilen kriterlere göre sıralanarak listeye alınan belli sayıda istekliler teklif vermeye davet edilir. İşin niteliğine göre kanunun 40 ıncı maddesine uygun olarak ihale dokümanı ve davet mektubunda belirtilen kriterlere göre teklifler değerlendirilerek ihale sonuçlandırılır.

Pazarlık usulü kanunda 21 inci maddesinde işlerin özelliği ve ivedilik gibi kriterlerin belirttiği hallerde kullanılabilen, ihale sürecinin iki aşamalı olarak gerçekleştirildiği ve idarenin ihale konusu işin teknik detayları ile gerçekleştirme yöntemlerini ve belli hallerde fiyatı isteklilerle görüştüğü usuldür.

Son olarak ihale usulü olmamakla birlikte 22 inci madde de belirtilen şartlarda ilân yapılmaksızın ve teminat alınmaksızın doğrudan temin olarak adlandırılan alımlarda ihale yetkilisince görevlendirilecek kişi veya kişilerce piyasa araştırılması yapılmak şartı ile ihtiyaçların temin edilmesi sağlanır.

Kamu Alımlarının Alım Usullerine Göre İncelenmesi

Cumhuriyetin ilanından sonra kamu ihale mevzuatında bütünüyle kanun olarak dört kez değişikliğe gidildiği, ilk kanunla ikinci kanun arasında dokuz yıl, ikinci kanunla üçüncü kanun arasında elli yıl, üçüncü kanunla dördüncü kanun arasında ise yirmi yıl olduğu anlaşılmakta, kanunlar arasında alım usulleri yönüyle çalışmanın ikinci başlığında da değinildiği üzere temel de fazla değişikliğin olmadığı görülmektedir. Temel kamu alım usulü olarak birinci, ikinci ve üçüncü kanunda “*kapalı zarf usulü*” olarak adlandırılan usul, son düzenleme olan dördüncü kanunda ise “*açık ihale usulü*” adıyla temel usul olarak belirlenmiştir. Kanunlardaki açıklamalara göre kapalı teklif ile açık ihale usullerinin içerikleri alımlara aynı yönde yaklaşmaktadır. Temel alım usulü olan bu usullerde hedeflenen husus, alımları rekabete daha çok açarak devlet açısından daha ucuza ve faydalı alımlar haline getirilmesi olmuştur. Günümüze kadar yapılan kanuni düzenlemeler dikkate alındığında gelecekte yapılacak yeni kanun çalışmalarında açık ihale usulünün adı ne şekilde belirlenirse belirlensin içeriğinin önceki kanunlardan da anlaşılacağı üzere benzer şekilde olacağı yönünde görüş bildirmek doğru olur. Kamu alımlarının günümüzde çoğunluğunun ihale mevzuatı kapsamındaki rekabete açık usullerle yani açık ihale usulü ile yapıldığını çeşitli sayısal verilerle göstermek mümkündür.

Kamu Alımlarının Kapsamına Göre İncelenmesi

Kamu alımları; 4734 sayılı Kamu İhale Kanununda belirtilen ihale usulleri kapsamında alımlar, yine aynı kanun çerçevesinde “doğrudan temin” usulüyle alımlar, “istisnalar” kapsamında alımlar ve “kapsam dışında” yapılan alımları kapsamaktadır. Aşağıdaki tabloda Türkiye’de 2012-2016 yılları arasında yapılan kamu alımları belirtilen bu dört başlık altında toplanmıştır.

Tablo 2: Kamu Alımlarının Kapsamına Göre Dağılımı (1.000 TL)

Kamu Alımı Kapsamı	KAMU ALIMI TUTARLARI									
	2012		2013		2014		2015		2016	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
4734 S.K. İhale Usulleri Kapsamındakiler	76.634.709	81,18	89.237.530	84,58	97.420.824	85,84	128.244.122	86,4	155.661.190	89,63
Doğrudan Temin	10.554.256	11,18	6.433.774	6,1	7.419.983	6,54	8.276.761	5,58	3.817.742	2,2
İstisna	7.121.725	7,54	9.213.471	8,73	8.393.401	7,4	11.913.904	8,02	14.184.903	8,17
Kapsam Dışı	88.033	0,09	619.325	0,59	260.708	0,23	-	-	0	
Genel Toplam	94.398.722	100	105.504.100	100	113.494.916	100	148.434.787	100	173.663.835	100

Not. 2012-2016 yıllarına ait KİK Kamu Alımları İzleme Raporlarındaki değerler kullanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde 2012-2016 yılları arasında yapılan kamu alımlarının ortalaması alındığında %85,52'sinin 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamında yapılanlardan oluştuğu, geriye kalan %14,48'lik kısmın ise diğer alım şekilleri çerçevesinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

2012 yılından 2016'ya kadar geçen sürede doğrudan temin usulüyle yapılan alımlar ve istisna kapsamındaki alımlar tutar bazında incelendiğinde doğrudan temin alımlarında düşüş gözlenirken istisna kapsamındaki alımlarda yaklaşık aynı miktarlarda bir artış olduğu gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Bu alımların toplam kamu alımları içindeki yüzdesi ele alındığında ise istisna kapsamındaki alımların 2012'deki %7,54 oranından büyük oranlı sapmalar olmadan 2016 yılında %8,17 oranına geldiği görülmektedir. Ancak doğrudan temin alımlarının toplam kamu alımları içindeki 2012 yılında gerçekleşen %11,18'lik payının 2013 yılında yarı yarıya bir düşüşle %6,1 olarak gerçekleştiği, 2015 yılına kadar bu orana yakın bir seyir izlediği ve 2016 yılında %60'lık bir düşüşle %2,2 oranına kadar gerilediği görülmektedir.

Kamu Alımlarının İhale Usullerine ve Türlerine Göre İncelenmesi

Tablo 3'de gösterildiği üzere 2012 – 2016 yılları arasında gerçekleşen kamu alımlarının 4734 sayılı Kanunda belirtilen açık ihale, belli istekliler arasında ihale ve pazarlık usulü kapsamında yapıldığı, alımların mal, yapım ve hizmet (danışmanlık hizmet alımı ayrı olmak üzere) alımı türlerine göre gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

2012-2016 yılları arasındaki alımların ortalama %82 gibi büyük bir oranla “açık ihale usulü” kullanılarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Geriye kalan alımların % 11'i pazarlık usulü, %7'si ise belli istekliler arasında ihale usulü ile gerçekleştiği görülmektedir.

Kamu alımları içindeki en önemli alım kaleminin ise ortalamada %50 ile “yapım işleri” olduğu görülmektedir. Bunu yine beş yıllık ortalamada %31 ile hizmet alımları(danışmanlık hizmet alımları dahil) takip etmekte ve son sırada %19'luk payı ile mal alımları yer almaktadır.

Aşağıdaki Tablo 4'Te ise 2012-2016 yılları arasında 4734 sayılı Kamu İhale Kanununda belirtilen ihale usulleri kapsamında yapılan kamu alımlarının alım türlerine göre hesaplanan yaklaşık maliyetleri ile gerçekleşen sözleşme bedelleri toplu halde gösterilmiştir.

Tablo 3- 4734 sayılı Kanun Kapsamında Yapılan Kamu Alımlarının İhale Usulleri ve Türlerine Göre Dağılımı (1.000 TL)

İhale Usulü	2012 Yılı		2013 Yılı		2014 Yılı		2015 Yılı		2016 Yılı		
	%	2012 Yılı	%	2013 Yılı	%	2014 Yılı	%	2015 Yılı	%	2016 Yılı	
İhale Türü											
Açık İhale Usulü	Mal Alımı	14.904.374	94,15	15.143.805	91,83	17.066.661	86,88	22.595.975	92,46	24.504.050	92,80
	Yapım İşi	33.100.022	75,56	38.948.117	73,37	33.428.443	84,73	44.362.456	82,45	58.082.266	72,90
	Hizmet Alımı	13.973.457	82,20	15.598.868	82,79	33.004.587	87,61	43.773.637	89,15	43.045.790	88,50
	Toplam	61.977.853	80,87	69.690.791	78,10	83.499.690	85,71	110.732.019	86,34	125.632.106	80,70
Bellİ İstekler Arasında İhale Usulü	Mal Alımı	1.673	0,01	3.364	0,02	3.518	0,02	6.921	0,03	1575	0,01
	Yapım İşi	7.129.773	16,28	8.446.972	15,91	3.986.380	10,10	4.938.821	9,18	7.361.136	9,24
	Hizmet Alımı	617.974	3,64	511	-	374	-	255	-	277	-
	Toplam	-	-	821.721	100,00	651.899	100,00	896.056	100,00	953.877	100,00
Pazarlık Usulü	Yapım İşi	7.749.420	10,11	9.272.568	10,39	4.642.171	4,77	5.842.054	4,56	8.316.864	5,34
	Mal Alımı	923.806	5,84	1.344.524	8,15	2.574.074	13,10	1.835.679	7,51	1.894.537	7,18
	Yapım İşi	3.574.715	8,16	5.687.272	10,71	2.038.795	5,17	4.506.729	8,38	14.250.578	17,88
	Hizmet Alımı	2.408.516	14,17	3.242.376	17,21	4.666.093	12,39	5.327.642	10,85	5.567.105	11,45
Toplam	6.907.437	9,01	10.274.172	11,51	9.278.962	9,52	11.670.050	9,10	21.712.220	13,95	
Toplam	Mal Alımı	15.829.853	100	16.491.693	100	19.644.253	100	24.438.526	100	26.400.162	100
	Yapım İşi	43.804.509	100	53.082.361	100	39.453.618	100	53.808.006	100	79.693.980	100
	Hizmet Alımı	17.000.347	100	18.841.756	100	37.671.054	100	49.101.534	100	48.613.172	100
	Toplam	76.634.709	100	89.237.530	100	97.420.824	100	128.344.122	100	155.661.190	100

Not. 2012-2016 yıllarına ait KİK Kamu Alımları İzleme Raporlarındaki değerler kullanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 4: Kamu Alımlarının İhale Usulleri ve Türleri Kapsamında Yaklaşık Maliyet ve Sözleşme Bedeli Karşılaştırması

İhale Usulü	Tutar(100Tl)														
	2012			2013			2014			2015			2016		
	Sözleşme Bedeli	Yaklaşık Maliyet	Sözleşme Bedeli	Yaklaşık Maliyet	Sözleşme Bedeli	Yaklaşık Maliyet	Sözleşme Bedeli	Yaklaşık Maliyet	Sözleşme Bedeli	Yaklaşık Maliyet	Sözleşme Bedeli	Yaklaşık Maliyet			
İhale Usulü															
	Mal Alımı	14.904.374	18.980.388	15.143.805	18.435.946	17.066.661	20.801.552	22.595.925	27.183.854	24.504.050	29.968.209				
	Yapım İşi	33.100.022	49.094.012	38.948.117	55.815.508	33.428.443	46.513.029	44.362.456	63.258.901	58.082.266	79.841.675				
Açık İhale Usulü	Hizmet Alımı	13.973.457	16.132.202	15.598.868	18.354.498	33.004.587	37.384.768	43.773.637	49.204.766	43.045.790	47.765.957				
	Toplam	61.977.853	84.206.602	69.690.791	92.605.952	83.499.690	104.699.349	110.732.019	139.647.521	125.632.106	157.575.841				
	Mal Alımı	1.673	2.353	3.364	5.549	3.518	3.680	6.921	6.714	1.575	2.542				
Bellii İstekliler Arasında İhale Usulü	Yapım İşi	7.129.773	10.236.153	8.446.972	11.496.910	3.986.380	5.217.671	4.938.821	6.593.159	7.361.136	9.028.563				
	Hizmet Alımı	617.974	833.913	511	840	373.577	593.976	255	453	277	216				
	Danışmanlık Hizmet Alımı	0		821.721	1.095.418	651.899	923.591	896.056	11.484.159	953.877	1.276.216				
Pazarlık Usulü	Toplam	7.749.470	11.072.418	9.272.568	12.598.717	4.642.171	6.145.535	5.842.054	7.748.485	8.316.864	10.307.538				
	Mal Alımı	923.806	1.046.723	1.344.524	1.530.975	2.574.074	2.947.893	1.835.679	2.082.518	1.894.537	2.165.780				
	Yapım İşi	3.574.715	4.073.248	5.687.272	6.578.355	2.038.795	2.397.959	4.506.729	5.002.520	14.250.578	16.462.552				
Genel Toplam	Hizmet Alımı	2.408.916	2.681.796	3.242.376	3.592.469	4.666.093	5.017.934	5.327.642	5.726.831	5.567.105	5.990.211				
	Toplam	6.907.437	7.801.767	10.274.172	11.701.800	9.278.962	10.363.785	11.670.050	12.811.870	21.712.220	24.618.543				
	Mal Alımı	15.829.853	20.029.464	16.491.693	19.972.471	19.644.253	23.753.125	24.438.526	29.273.086	26.400.162	32.136.531				
Genel Toplam	Yapım İşi	43.804.509	63.403.413	53.082.361	73.890.773	39.453.618	54.128.658	53.808.006	74.854.580	79.693.980	105.332.790				
	Hizmet Alımı	17.000.347	19.647.911	18.841.756	21.947.807	37.671.054	42.403.296	49.101.534	54.932.050	48.613.172	53.756.384				
	Danışmanlık Hizmet Alımı	0		821.721	1.095.418	651.899	923.591	896.056	1.148.159	953.877	1.276.216				
Toplam	76.634.709	103.080.077	89.237.530	116.906.468	97.420.824	121.208.670	128.244.122	160.207.876	155.661.190	192.501.922					

Not. 2012-2016 yıllarına ait KİK Kamu Alımları İzleme Raporlarındaki değerler kullanılanlar tarafımızdan hazırlanmıştır.

Alım türleri genel toplamı verilerine göre 2012-2016 yıllarına ait 5 yıllık ortalamada;

- Mal alımlarında, sözleşme bedelinin yaklaşık maliyetin %18'i oranında altında,
- Yapım işlerinde, sözleşme bedelinin yaklaşık maliyetin %28'i oranında altında,
- Hizmet alımlarında, sözleşme bedelinin yaklaşık maliyetin %12'si oranında altında,
- Danışmanlık hizmet alımlarında ise sözleşme bedelinin yaklaşık maliyetin %25'i oranında altında gerçekleştiği böylece yaklaşık maliyetle sözleşme bedeli arasındaki en büyük oran farkının %28'le yapım işlerinde gerçekleştiği görülmektedir.

Yapım işlerinde yaklaşık maliyet ile sözleşme bedeli arasında gerçekleşen bu yüksek farkın nedeni olarak kamu yapım işlerinde resmi kurumlar tarafından hazırlanan birim fiyatların etkisi bulunmaktadır. Kamu tarafından yaptırılan yapım işlerine yönelik birim fiyat, tarif vb. hazırlama ile bunları yayımlama yetkisi başta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı olmak üzere bu alandaki işlerin çeşitliliği, yapılan işe göre yapım kriterlerinin değişiklik göstermesi vb. sebeplerle farklı on bir kuruma verilmiştir. Bu çerçevede Bayındırlık Bakanlığı, Bayındırlık Kurulu, Bayındırlık Meclisi'nin 06.04.1955 yılında aldığı 60 sayılı karar ile inşaat işlerindeki kâr ve genel gider oranı %25 olarak belirlenmiş olduğundan bu resmi kurumlar tarafından yayımlanan birim fiyatlar günümüzde %25 oranında müteahhit kârı ve genel gider dahil olarak yayımlanmaktadır. Bu nedenle kamu idareleri tarafından ihtiyaç duyulan yapım işlerinin yaklaşık maliyetlerin hesaplanmasında öncelikle bu %25 kârlı birim fiyatlar kullanılmaktadır. Bu resmi fiyatların yetersiz geldiği durumlarda ise piyasa fiyatlarına da başvurulmaktadır. Bu durumda Tablo 4'de de görüldüğü üzere yapım işlerinin yaklaşık maliyeti ile sözleşme bedeli arasındaki %28'lik farkın yetkili resmi kurumlar tarafından hazırlanan %25 kâr oranlı birim fiyat cetvelleriyle uyum gösterdiği değerlendirilmektedir *Yapım işlerindeki bu fark ihale usulü bazında incelendiğinde ise açık ihale usulünde ortalama farkın %30, belli istekliler arasında ihale usulünde ortalama farkın %25, pazarlık usulünde ise ortalama farkın %12 seviyesinde olduğu görülmektedir.*

Yapım işlerinde sözleşme bedeli yaklaşık maliyet farkının yukarıda açıklanan nedenle yüksekliğine rağmen pazarlık usulü alımlarda bu oranının ortalamada %12 olması dikkat çekicidir. Pazarlık usulünün yapım işlerindeki bu düşük oranı diğer alım türlerinde de pazarlık usulünün oranlarını incelemeye sevk etmektedir. Pazarlık usulünde sözleşme bedeli yaklaşık maliyet oranları arasındaki farkın mal alımlarında %13 ve hizmet alımlarında ise %9 oranında olması ise pazarlık usulünde gerçekleşen bu düşük oran farkının tüm alım türlerinde ortaya çıkan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeninin ise pazarlık usulünün uygulama gerekçelerinde ve uygulama usullerinde aranması gerekmektedir. Yaklaşık maliyetin yapım işlerinde en az %25 kâr payıyla ve diğer alımlarda ise sağlıklı olarak hesaplanmadığından yüksek belirlemiş olması gerçeğiyle birlikte pazarlık usulü alımların neredeyse tamamına yakınının ilansız olarak gerçekleştirildiği göz önüne alındığında idarelerin alımlara davet ettikleri isteklilerin rekabetten uzak olarak gerçekleşen bu tür alımlarda fiyat tekliflerini yüksek tuttuğu ve böylelikle sözleşme bedellerinin yaklaşık maliyetlere daha yakın olarak gerçekleştiği değerlendirilmektedir.

Yapım işlerindeki sözleşme bedeli ile yaklaşık maliyetin arasında oluşan %28'lik farkın kabul edilebilir bir zemine oturtulabilmesine rağmen mal alımlarında gerçekleşen %18'lik farkta bu hususu yine mevzuata bağlamak mümkün görünmemektedir. Mal alımların çok büyük çoğunluğunun istisnai haller hariç olmak üzere her yıl rutin olarak alınan mallara ait olduğu göz önüne alınırsa alım yapan idarelerin yaklaşık maliyeti tespit etmedeki bu isabetsizliğinin uzman personel tarafından gerçekleştirilmemesi, gerçeğe en yakın tutarları yansıtacak miktar ve çeşitlilikte satıcıdan fiyat teklifi alınmamasında ve idare tarafından aynı mala ait önceki yıllardaki alım fiyatları ile aynı malı tedarik eden diğer idarelerin alış fiyatlarına ulaşamamak gibi nedenlere dayandığı değerlendirilmektedir.

Doğrudan Temin Usulü İle Gerçekleştirilen Kamu Alımlarının İncelenmesi

Tablo 5'de 2012-2016 yılları arasında doğrudan temin usulü ile gerçekleştirilen kamu alımları; mal, hizmet, yapım işi ve danışmanlık hizmet alımı olmak üzere türlerine göre gösterilmiştir.

Tablo 5: Doğrudan Temin Kapsamında Gerçekleştirilen Kamu Alımlarının Türlerine Göre Dağılımı (1.000 TL)

ALIM TÜRÜ	Kamu Alımı Tutarı									
	2012 yılı	%	2013 yılı	%	2014 yılı	%	2015 yılı	%	2016 yılı	%
Mal Alımı	4.974.930	47,14	3.804.932	59,14	5.242.381	70,65	5.580.362	67,42	2.249.199	58,91
Yapım İşi	337.053	3,19	357.942	5,56	273.338	3,68	465.728	5,63	217.110	5,69
Hizmet Alımı	5.242.273	49,67	1.942.363	30,19	1.671.716	22,53	2.218.620	26,81	1.341.993	35,15
Danışmanlık Hizmet Alımı	-	-	328.537	5,11	232.548	3,13	12.052	0,15	9.440	0,25
Toplam	10.554.256	100,00	6.433.774	100,00	7.419.983	100,00	8.276.761	100,00	3.817.742	100

Not. 2012-2016 yıllarına ait KİK Kamu Alımları İzleme Raporlarındaki değerler kullanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Doğrudan temin usulü ile yapılan kamu alımları verileri incelendiğinde “mal ve hizmet alımlarının” bu alım usulünün yaklaşık olarak %95’ini oluşturduğu görülmektedir. Mal alımlarının oran ve tutar bazında hizmet alımı ve yapım işlerinden belirgin olarak yüksek olmasının sebebi olarak ivedi ihtiyaçların piyasadan karşılanmasında mal alımları anında yerine getirilebilen türde olması yönüyle en uygun alım türü olarak gösterilebilir. Bu hususun tersi olarak ise yapım işlerinin genelinen yüksek bedelli olması ve gerçekleştirilmesinin uzun süreler alabilmesi doğrudan temin usulü ile gerçekleştirilen yapım işlerinin oran ve tutar bazında çok düşük seviyelerde kalmasının sebebi olarak değerlendirilebilir.

İstisna Kapsamında Gerçekleştirilen Kamu Alımlarının İncelenmesi

Tablo 6'da 2012-2016 yılları arasında 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun istisnalarının sıralandığı 3'üncü maddesi kapsamında yapılan kamu alımları alım türlerine göre gösterilmiştir.

Tablo 6: İstisna Kapsamında Gerçekleştirilen Kamu Alımlarının İhale Türlerine Göre Dağılımı (1000 TL)

KAMU ALIMLARI										
İhale Türü	2012 yılı	%	2013 yılı	%	2014 yılı	%	2015 yılı	%	2016 yılı	%
Mal Alımı	4.504.077	63,24	6.259.579	67,94	5.352.893	63,78	7.350.902	61,7	9.090.762	64,09
Yapım İşi	691.481	27,05	833.647	9,05	561.560	6,69	442.885	3,72	854.649	6,3.
Hizmet Alımı	1.926.166	9,71	2.113.060	22,93	2.464.972	29,37	4.110.247	34,5	4.160.061	29,33
Danışmanlık Hizmet Alımı	-	-	7.184	0,08	13.976	0,17	9.870	0,13	79.431	0,56
Toplam		100	9.213.471	100	8.393.401	100	11.913.904	100	14.184.903	100

Not. 2012-2016 yıllarına ait KİK Kamu Alımları İzleme Raporlarındaki değerler kullanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

İstisna kapsamında yapılan alımlar içinde “mal alımlarının” 2012-2016 yılları arasını kapsayan beş yıllık süreçte istikrarlı bir seyre sahip olduğu ve toplam istisna alımları içinde ortalama %64’lük oranla en yüksek orana sahip alım türü olduğu görülmektedir. Mal alımlarını ortalamada %25’lik oranla “hizmet alımlarının” takip ettiği görülmektedir. Ayrıca hizmet alımlarının 2013 yılından itibaren oran ve tutar bazında bir artış eğilimine girdiği de görülmektedir.

Tablo 7’de yer alan veriler beş yıllık ortalamaya göre incelendiğinde istisna alımları içinde en yüksek payın toplamda yaklaşık olarak %78 ile 3/g ve 3/b maddelerinden oluştuğu görülmektedir. Bu büyük payın ise %50’si 3/g maddesi kapsamında yapılan alımlara aitken %28’si 3/b maddesi kapsamındaki alımlara aittir.

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu’nun 3/g maddesi “*genel ve özel bütçeli idarelerin, il özel idareleri ve belediyeler ile bunlara bağlı döner sermaye, birlik, tüzel kişilerin; kamu iktisadi teşebbüslerinin, sosyal güvenlik kuruluşlarının, fonların, özel kanunlarla kamu görevi verilmiş tüzel kişiliklerin, bağımsız bütçeli kuruluşların doğrudan veya dolaylı olarak birlikte ya da ayrı ayrı sermayesinin yarısından fazlasına sahip buldukları her çeşit kuruluş, müessese, birlik, işletme ve şirketlere ticarî ve sınıî faaliyetleri çerçevesinde; doğrudan mal ve hizmet üretimine veya ana faaliyetlerine yönelik ihtiyaçlarının temini için yapacakları, Hazine garantisi veya doğrudan bütçenin transfer tertibinden aktarma yapmak suretiyle finanse edilenler dışındaki yaklaşık maliyeti ve sözleşme bedeli 2017 yılı için 8.980.120 (sekizmilyondokuzyüzseksenbinyüzyirmi) Türk Lirasını aşmayan mal veya hizmet alımlarını*” kapsamaktadır.

Tablo 7: İstisna Kapsamında Gerçekleştirilen Kamu Alımlarının İstisna Maddelerine Göre Dağılımı (1000 TL)

Kamu Alım Tutarı					
İstisna Kanun Maddesi	2012	2013	2014	2015	2016
3a	153.109	152.561	247.950	430.734	661.907
3b	1.341.429	3.371.956	1.980.705	4.123.430	4.337.472
3c	41.210	33.810	212.685	428.952	204.688
3d	65	0	2.893	1.827	2.824
3e	350.420	325.817	121.364	777.477	508.557
3f	238.257	169.047	280.247	216.655	289.633
3g	4.107.913	4.275.070	4.930.022	5.379.216	6.576.010
3h	424	368	818	1.833	295
3i	671.792	601.496	482.828	375.067	1.374.072
3k	40.529	48.432	77.827	61.135	106.986
3l	0	0	220	0	0
3n	1.853	46.064	33.898	95.555	91.509
4964 Geçici Md.1	149.864	165.460	3.428	1.487	1.375
3p	4.578	4.732	7.724	5.874	7.415
3r	19.723	12.688	10.791	14.663	22.160
4734 KİK geçici md 1	558	5.969	0	0	0
Toplam	7.121.725	9.213.471	8.393.401	11.913.904	14.184.903

Not. 2012-2016 yıllarına ait KİK Kamu Alımları İzleme Raporlarındaki değerler kullanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 3/b maddesi ise “savunma, güvenlik veya istihbarat alanları ile ilişkili olduğuna veya gizlilik içinde yürütülmesi gerektiğine ilgili bakanlık tarafından karar verilen veya mevzuatı uyarınca sözleşmenin yürütülmesi sırasında özel güvenlik tedbirleri alınması gereken veya devlet güvenliğine ilişkin temel menfaatlerin korunmasını gerektiren hallerle ilgili olan mal ve hizmet alımları ile yapım işleri”ni kapsamaktadır.

Bu çerçevede 3/b istisna alımlarının ülke savunması, güvenliği ve istihbaratı açısından önem arz eden konularda yapıldığı göz önüne alındığında istisna alımları içindeki payının dışarıda tutulması halinde toplam istisna alımları içinde tek başına sahip olduğu ortalama %50'lik pay ile 3/g maddesi önem arz etmektedir. 2016 yılında toplam tutarı 6,5 milyar lirayı bulan 3/g alımlarının istisna kapsamında yapıldığı ve ayrıca 2012-2016 yıllarına ait Kamu İhale Kurumu Kamu Alımları İzleme Raporlarındaki “istisna kapsamında yapılan alımların idarelerin harcama yaptığı finansman kaynağına göre dağılımı” tablolarındaki verilere göre bahse konu alımların %50'nin altına düşmediği, görülen oranının KİT ve BİT'ler tarafından yapıldığı göz önüne alındığında 4734 sayılı Kanunun rekabet, şeffaflık, eşit muamele ilkelerinin zedelendiği değerlendirilmektedir.

Sonuç

Kamu alımlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan kamu ihale mevzuatının geçmişten günümüze dört kanun ile düzenlendiği, bu kanunların hepsinde temel usul olarak herkesin teklif verebildiği kapalı zarf usulüyle artırma veya eksiltme, kapalı zarf, açık ihale adlarındaki ihale usulünün ilk sırada yer aldığı

anlaşılmasıdır. Kamu ihale kanununda yeni düzenlemelerin yapılmasının tartışıldığı günümüzde (“Kamu ihale kanunu yine değişiyor”, 2017), kanunda yapılacak değişiklik içinde adı açık ihale ya da kapalı zarf olsun bu usulünün temel usul olarak varlığının devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. 2012-2016 yıllarına ait veriler üzerinden yapılan incelemelerde günümüzdeki ihale kanununda temel usul olarak belirlenen açık ihale usulü ile yapılan kamu alımlarının ortalama %82 oranında olması bu usulün önemini ortaya koymaktadır. Bu oran üzerinden konuyu detaylandırdığımızda geri kalan %18’lik oranın da önemsenmesi gerektiği düşüncesi ağır basmaktadır. Bunun önemsenmesinin gerekliliğini parasal boyutu ile ifade etmek gerekir. İncelenen 2012-2016 yılları itibarıyla toplam olarak yaklaşık *altı yüz otuz beş milyar TL’lik* (Tablo 1 ve 2) kamu alımları olduğu hesaba katıldığında bunun %18’inin *yüz on dört milyar TL* olduğu dolayısıyla önemli bir meblağın açık ihale usulünün dışına kaydığını görebilmekteyiz. Açık ihale usulü dışındaki pazarlık ve belli istekliler arasında ihale usulü ile gerçekleştirilen bu büyüklükteki alımların belli bir düzen içinde yapıldığını söylemek mümkün olsa da yine de açık ihale kadar rekabetçi olmadıklarını söylemek gerekir. Örneğin; pazarlık usulünde –ki yüzde onsekizin yüzde on birini (Tablo 3) oluşturmaktadır – idare ile istekliler yakın iş birliği içinde olabilmektedirler. Bu usulün işleyişinde özellikle ilana tabi olmayan alımlarda idare, pazarlık için birkaç firma çağırarak alımı gerçekleştirebilmektedir. Bu ise piyasa oyuncularındaki haksız rekabetin ortaya çıkmasına neden olabilen bir uygulama olmaktadır.

Kamu İhale Kanununun kapsamındaki ihale usullerinin dışında gerçekleşen diğer uygulamalarda dikkat çekici boyuta ulaşmışlardır. Kamu alımlarının 2012-2016 yılları arasında %85,52’si ihale usulleri kapsamında yapılırken geri kalan %14,48’i istisna, doğrudan temin ve kapsam dışı yollarla yapılmıştır. Bu görüntü açık ihale usulünün kuvvetlenmesini etkileyen daha vahim bir sonuç doğurmaktadır. İlgili yılların verileri (Tablo 2) ele alındığında ve hesaplama yapıldığında yaklaşık doksan iki milyar TL’lik meblağın ihale usullerinin dışında kaldığı anlaşılmaktadır. Bu alımlarla gerçekleşen işlemlerin bir usulü olmuş olsa da önemli olan husus, bu kadarlık bir büyüklüğün rekabet ve şeffaflığın göstergesi olan açık ihale usulünün dışında gerçekleşmiş olmasıdır.

Kamu alım usullerinde dikkat çeken bir husus ise yaklaşık maliyet ile sözleşme bedelleri arasındaki farklardır. Özellikle açık ihalelerde rekabetçi anlayış kuvvetli olduğundan sözleşmeler yaklaşık maliyetin çok altında kalarak (Tablo 4) idarelerin lehine bir durum oluşmaktadır. Ancak pazarlık usulüne bakıldığında yaklaşık maliyetler ile sözleşme bedelleri arasındaki farkın azaldığı görülmektedir. Bu ise rekabetçi fiyat teklifini arka planda bırakmakta, idare aleyhine bir durum oluşturmaktadır. Dolayısıyla pazarlık usulünün yanında kapsam dışı alım şekilleri ve doğrudan temin de dikkate alındığında kamu alımlarında önemli düzeyde yüksek maliyetlerde alımların gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kamu alımlarında alım usullerinin tarihsel boyutta değişmediği, günün şartlarına göre rötuşlandığını söylemek gerekir. Bu hususta esas usulün her zaman günümüzdeki adıyla “açık ihale” usulü olduğu, büyük meblağların konu olduğu ihale çalışmalarının mümkün olduğunca açık ihale usulünün içine alınmasına çalışılması gerektiği, bu konuda idarelerin hızlı ve kolay alım yapmasını sağlayacak şekilde açık ihale usulünün uygulamasını kolaylaştıracak düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerektiği söylenebilir.

Kaynakça

- Akdoğan, M. (2014). Avrupa Birliği Kamu Alımları Direktifleri Ve Türkiye Uygulamasına Yansımalarının İlerleme Raporları Işığında Değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72(2), 683-692.
- Arrowsmith, S., & Kunzlik, P. (2009). *Social And Environmental Policies In EC Procurement Law : New Directives And New Directions*. Cambridge University Press,. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail.action?docID=424537>. Created from uludag-ebooks on 2017-12-02 05:39:36.
- Arslan, A. (2002). Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik Ve Denetim. *Maliye Dergisi*, 140 ,6.
- Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu.(1934,10 Haziran). Resmi Gazete (Sayı:2723)Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2723.pdf>
- Büber, B. (2008). *Yeni bir çatışma alanı: Kamu alımları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büber, B. (2014). Kamu ihale mevzuatının genel çerçevesi. M.Çolak, D.A. Demirboğa, (Ed.), *Kamu İhale Hukukunda Temel Konular* içinde(90-101), Ankara: Kamu İhale Kurumu Yayınları.
- Cumhuriyet döneminde ihale kanunları tarihi. (2017, 16 Aralık) Erişim adresi: <https://ihalemektebi.wordpress.com/mevzuat/cumhuriyet-donemi-ihale-kanunlari-tarihi/661-sayili-muzayede-munakasa-ve-ihalat-kanunu/>
- Çolak ,M. (2014). Kamu Alımlarında Doğrudan Temin Ve Eşik Değer Uygulaması, Avrupa Birliği Mukayesesi Ve Sonuçları. *Vergi Sorunları Dergisi*, (307), 114.
- Devlet İhale Kanunu.(1983,10 Eylül). Resmi Gazete (Sayı:18161)Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2886.pdf>
- Edizdoğan, N., Çetinkaya Ö. ve Gümüş, E. (2015) .*Kamu maliyesi*(6.Baskı). Bursa:Ekin Yayınevi.
- İlkorkor, Z. Ş.,(2010) .Kamu Yönetiminde Etkinliğin Sağlanmasında Alternatif Bir Model: İhale Yöntemi. *Türk İdare Dergisi*, (468), 65.
- Kamu İhale Kanunu.(2002,22 Şubat). Resmi Gazete (Sayı:24648)Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4734.pdf>
- Kamu ihale kanunu yine değişiyor. (2017, 28 Aralık). Erişim adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kamu-ihale-kanunu-yine-degisiyor>
- Kamu İhale Kurumu, Kurumsal Gelişim Ve Araştırma Dairesi Başkanlığı.(2013). 2012 Yılı Ait Kamu İhale Kurumu Kamu Alımları İzleme Raporu. Erişim adresi: http://www2.ihale.gov.tr/duyurular2012/2012_kamu_al%C4%B1m%C4%B1_istatistikleri_rev.pdf
- KİK,KurumsalGelişimVeAraştırmaDairesiBaşkanlığı.(2014).2013YılıAitKamuİhaleKurumuKamuAlımları İzleme Raporu. Erişim adresi: http://www2.ihale.gov.tr/Duyurular2012/2013_y%C4%B1lsonu_kamu_alimlari_istatistik_raporu.pdf
- KİK, Kurumsal Gelişim Ve Araştırma Dairesi Başkanlığı.(2015). 2014 Yılı Ait Kamu İhale Kurumu Kamu Alımları İzleme Raporu. Erişim adresi: http://www2.ihale.gov.tr/Duyurular2012/2014_kamu_alimlari_raporu.pdf
- KİK, Kurumsal Gelişim Ve Araştırma Dairesi Başkanlığı.(2016). 2015 Yılı Ait Kamu İhale Kurumu Kamu Alımları İzleme Raporu. Erişim adresi: http://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/2015_yil_sonu_kamu_alimlari_raporu_v2.pdf
- KİK, Kurumsal Gelişim Ve Araştırma Dairesi Başkanlığı.(2017). 2016 Yılı Ait Kamu İhale Kurumu Kamu Alımları İzleme Raporu. Erişim adresi: http://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/kamu_alimlari_izleme_rapor_2016_y%C4%B1lsonu.pdf

- Kanca, O. C.; Bayrak, M.(2015). Ekonomik tasnif esasında Türkiye’de kamu harcamaları. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,3(1),s.107–139.
- Kaplan, S. (2012). İdeal Bir Kamu İhale Kanunu Ve İdeal Bir Kamu İhale Kurumu Ve Kurulu Nasıl Olmalıdır? Fonksiyonel Bir Model Çalışması. *Maliye Dergisi*,(162),s 21.
- Köktaş, A. (2005). *Avrupa Birliğinde Kamu İhale Hukuku Ve AB Politikaları Arasındaki İlişki*. Ankara:Asil Yayın Dağıtım.
- Organization of Economic Cooperation and Development.(2017). *Government At A Glance 2017 Edition*. Erişim adresi:stats.oecd.org/# 01.12.2017
- Schapper, P.R., Malta, J. N. V. & Gilbert, D. L. (2009). Analytical Framework For The Management And Reform Of Public Procurement. K. V. Thai (Ed.). *International handbook of public procurement* (87-104), New York: CRC Press.
- Thai, K.V. (2009). International Public Procurement: Concepts And Practices. K. V. Thai (Ed.). *International handbook of public procurement*(1-26) , New York: CRC Press.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Danışma Meclisi. (1981). Devlet İhale Kanunu Tasarısı ve Bayındırlık, Ulaştırma, İmar ve İskân, Turizm ve Tanıtma ve İktisadî İşler Komisyonu Raporu.Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c020/dm__02020135ss0483.pdf
- TBMM, (2001). Kamu İhale Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Raporu.Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c082/tbmm21082047ss0794.pdf>
- TBMM,(2003). Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı İle Kamu İhale Kanunu Ve Kamu İhale Sözleşmeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı; Benzer Mahiyetteki Kanun Teklifleri Ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma Ve Turizm Komisyonu Raporu. Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c025/tbmm22025113ss0257.pdf>
- Wiehen, M., Olaya, J.(2006) How To Reduce Corruption İn Public Procurement. K. Kostyo(Ed.).*Handbook for curbing corruption in public procurement* (13-108). Retrieved December 02, 2017, from http://issuu.com/transparencyinternational/docs/2006_curbingcorruptionpublicprocurement
- Yılmaz, B. M. (2007). *Kamu Alımlarında İdari Denetim*. Ankara: Yetkin Yayınevi.